ŠIAULIAI

Dovilas Petrulis

Žvalgymai Šiaulių mieste

2017 m. Šiauliuose, Varpo, Vasario 16-osios, P. Višinskio, Vilniaus gatvėse ir Aušros take įrengiamų vandentiekio ir nuotekų trasų vietose buvo atlikti archeologiniai žvalgymai. Archeologiniai duomenys patvirtina Šiaulių miesto užstatymą nuo XVI a. vidurio (*ATL 2000 metais*, 2002, p. 174–177). Laikoma, kad Šiaulių miestas pirmą kartą paminėtas istoriniuose šaltiniuose 1445 m., kai buvo pastatyta pirmoji medinė bažnyčia. Ankstyviausia žinoma ikonografinė medžiaga yra 1699–1700 m. Saksonijos kartografų parengtas žemėlapis, kuriame pavaizduotas Šiaulių miesto planas. Iki XVIII a. Šiauliai buvo nedidelis, daugiausia medinis miestelis. Jis buvo statomas pagal radialinį planą – į centrą spinduliais suėjo gatvės, kurių susikirtime susiformavo istorinis miesto centras – buvusi Turgaus, dabar Prisikėlimo aikštė.

– 1 – 2

1 pav. 2017 m. žvalgymų planas Šiaulių mieste: 1 – fiksuoti pjūviai; 2 – rekonstruojamas vandentiekio ir nuotekų tinklas, klojamas uždaru būdu. D. Petrulio brėž.

Fig. 1. A plan of the 2017 survey in Šiauliai: 1 – recorded profiles; 2 – the water and sewer lines under trenchless reconstruction.

2017 m. AB „Panevėžio statybos tresto“ filialas „Gerbusta“ Šiaulių senojo miesto vietos (UK 27097) teritorijoje vykdė vandentiekio ir nuotekų tinklų rekonstravimo darbus. Į saugomą teritoriją patenka apie 1977 m rekonstruojamos vandentiekio ir nuotekų trasos, kurios apie 1729 m ilgio atkarpa paklota uždaro prastūmimo būdu, o likusi dalis, apie 248 m, – atviru būdu (1 pav.). Rekonstruojamas trasas sudaro 5 atkarpos: 487 m ilgio Varpo gatvėje, 598 m ilgio Vasario 16-osios gatvėje, 349 m ilgio P. Višinskio gatvėje, 448 m ilgio Vilniaus gatvėje ir 95 m ilgio Aušros take. Iš viso šiose apie 1977 m ilgio, iki 3,05 m gylio ir apie 1,5–3 m pločio rekonstruojamų vandentiekio ir nuotekų tinklo trasos vietose fiksuoti 63 prieduobių pjūviai, iš viso žvalgytas 639,5 m^2 plotas.

Varpo gatvėje prieduobių vietose buvo atidengti betoniniai šuliniai ir vandens tinklų vamzdžiai. Žvalgant šioje atkarpoje atviru būdu kastose tranšėjose bei uždaro prastūmimo būdu rekonstruojamam tinklui kastose prieduobėse fiksuota 18 prieduobių pjūvių. Prieduobėse 2 ir 4 fiksuotas 0,7–1,12 m storio XVII–XX a. pradžios pažeistas kultūrinis sluoksnis. Prieduobėje 2 iškastose žemėse rastas plokštinio koklio fragmentas. 0,8–1,2 m gylyje, pilkų žemių sluoksnyje rasta 4 keramikos indų (dugnelio,

sienelės ir ąselės) dalių. Prieduobėje 4 nuo 46 cm fiksuotas tamsiai pilkas 1,12 m storio dirvožemis su smėlio intarpais. Jame 60–90 cm gylyje rastas plokštinio koklio fragmentas ir keramikos indo šukė. 1,15–1,45 m gylyje rasta plokštinio koklio dalis. Tame pačiame gylyje iškastose žemėse rastos 4 keramikos indų (sienelės ir pakraštėlio) šukės. Prieduobėse 7 ir 8 fiksuotas pažeistas 32–62 cm storio XIX–XX a. pradžios kultūrinis sluoksnis. Prieduobėje 14 atidengtas pažeistas 70 cm storio XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios kultūrinis sluoksnis. Joje, pjūvio 3–4 ilginiame metre, 55–92 cm gylyje rastas tamsiai pilko dirvožemio su smėlio intarpais kultūrinis sluoksnis su radiniais. Šiame sluoksnyje, 70–90 cm gylyje iškastose žemėse rastos 7 keramikos indų (priedugnio, sienelės ir pakraštėlio) šukės. Varpo gatvėje, dalyje prieduobių po asfaltu fiksuoti suardyto XX a. I pusės akmeninio grindinio fragmentai.

Vasario 16-osios gatvėje fiksuotų prieduobių vietose buvo atidengti betoniniai šuliniai ir vandens tinklų vamzdžiai, įvadų jungtys. Žvalgymų metu šioje atkarpoje atviru būdu kastose tranšėjose bei uždaro prastūmimo būdu rekonstruojamam tinklui kastose prieduobėse fiksuotas 21 pjūvis. Prieduobėse 1 (19), 5 (23), 15 (32) fiksuotas pažeistas 20–60 cm storio XIX–XX a. pradžios kultūrinis sluoksnis, jame rasta keramikos indų šukių (2 pav.). Prieduobėje 2 (20) fiksuotas pažeistas 0,7–1 m storio XVIII–XX a. pradžios tamsaus dirvožemio kultūrinis sluoksnis, jame rasta 3 keramikos indų (pakraštėlio ir sienelės) šukių. Prieduobėje 11 (29) fiksuotas pažeistas 1,16 m storio XIX–XX a. pradžios kultūrinis sluoksnis. Prieduobėje 14 (32) fiksuotas pažeistas fragmentiškai išlikęs 45 cm storio XVIII–XIX a. kultūrinis sluoksnis. Jame, nuo 58 cm iki 1,03 m gylyje nustatytas tamsaus dirvožemio sluoksnis su radiniais. Iš 75–90 cm gylio iškastame grunte rastos 5 keramikos indų (pakraštėlio, sienelės ir priedugnio) šukės. Prieduobėse 15 (33), 16 (34) 17 (35) fiksuotas pažeistas 50–72 cm storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis (tamsus dirvožemio sluoksnis). Pjūviuose 3–10 (21–28), 12 (30), 13 (31), 16–21 (34–39) fiksuoti perkasti supiltiniai sluoksniai su statybinėmis atliekomis. Vasario 16-osios gatvės PV dalyje po asfaltu fiksuoti XX a. I pusės akmeninio grindinio fragmentai.

2 pav. Prieduobės 1 (19) Vasario 16-osios gatvėje ŠV sienelės pjūvis iš PR. D. Petrulio nuotr.

Fig. 2. The NW wall section of access pit 1 (19) on Vasario 16–osios Street, as seen from the SE.

P. Višinskio gatvėje žvalgytose prieduobėse atidengti betoniniai šuliniai, vandens tinklų vamzdžiai ir įvadų jungtys. Žvalgant šioje atkarpoje atviru būdu kastose tranšėjose bei uždaro prastūmimo būdu rekonstruojamam tinklui kastose prieduobėse fiksuoti 9 prieduobių pjūviai. Pjūviuose 1–9 (40–48) fiksuoti perkasti supiltiniai sluoksniai, juose kultūrinis sluoksnis nenustatytas.

Vilniaus gatvėje fiksuotų prieduobių vietose buvo atidengti betoniniai šuliniai, vandens tinklų vamzdžiai ir įvadų jungtys. Žvalgant šioje atkarpoje atviru būdu kastose tranšėjose bei uždaro prastūmimo būdu rekonstruojamam tinklui kastose prieduobėse, fiksuota 10 prieduobių pjūvių. Prieduobėje 1 (49) atidengtas

3 pav. Prieduobėje 1 (49) Vilniaus gatvėje fiksuotas 1930 m. statytas mūrinis kolektorius iš P. D. Petrulio nuotr.

Fig. 3. A masonry manifold built in 1930 and recorded in access pit 1 (49) on Vilniaus Street, as seen from the S.

mūrinis XX a. I pusėje pastatytas vandens surinkimo ir nuvedimo kanalas-kolektorius, kuriuo teka kanalizuotas Rudės upelis (3 pav.). Rastas uždaras vandens surinkimo ir nuvedimo kanalas-kolektorius, į kurį buvo nuvestas drenažas bei lietaus nuotekų vamzdžiai. Atidengto kolektoriaus ilgis PV–ŠR kryptimis siekia 3,5 m, kolektoriaus aukštis – 1,5 m. PV ir ŠR dalyse užfiksuotos atviros ovalo formos (1,1 m aukščio ir 70 cm pločio) angos vandeniui tekėti. Juose yra tunelis. Atviras vandens latakas yra 70 cm aukščio, jo apačia apsinešusi tamsiomis vandens nuosėdomis. Mūrinio latako sienos pajuodavusios, apsinešusios tamsiu dumblu. Kolektoriaus dalys įsiterpusios į duobę apie 1,5 m atstumu nuo prieduobės V ir 2 m atstumu nuo R sienų. Atidengtas mūrinis kolektorius yra panašios į varpą netaisyklingos formos, išplatėjančia 3,6 m skersmens PV dalimi. Prie PV pusėje esančios kolektoriaus angos mūro V sienoje fiksuotas 70 cm aukščio, 25 cm pločio arkinio plytų mūro likutis. Tikėtina, kad tai senos arkinės angos dalis, tačiau dėl didelio statybinių griuvenų kiekio ir nepilnai atidengtos mūro sienos to vienareikšmiškai teigti negalima. Kolektoriaus PR dalyje išlikusi mūrinė 1,45 m aukščio, 22 cm pločio siena, mūryta iš 23x10,5x5 cm dydžio plytų. Mūras lygus, tvarkingas. Plytos surištos betono skiediniu. Rišimo siūlės tarp plytų – 1 cm. Pagal šiuos požymius mūrą galima datuoti XX a. I puse. Kolektoriaus ŠR angos aukštis – 1,1 m, plotis – 70 cm. Pro angą ŠR pusės link veda uždaras tunelis. Kanalo dugnas fiksuotas 2,63 m gylyje nuo fiksuotos prieduobės viršaus. Kolektoriaus PV angos dydis yra analogiškas.

Vilniaus gatvėje, tranšėjos pjūvyje 2 (50) fiksuotas apardytas XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis, jame išskirtas XVII–XIX a. pabaigos 1,73 m storio kultūrinio sluoksnio horizontas. Tranšėjoje, 80 cm gylyje fiksuotas perkastas tamsiai juodo dirvožemio su žvyru sluoksnis. Iš 60–90 cm gylio iškastose žemėse rastas žiesto keramikos indo pakraštėlio fragmentas. Iš 1,2–1,5 m gylio iškastose žemėse rastos 3 keramikos indų (pakraštėlio, priedugnio ir sienelės) šukės. Tame pačiame sluoksnyje rastas olandiškos čerpės „S“ tipo fragmentas ir plokštinio neglazūruoto koklio dalis. Iš 1,7–2,2 m gylio iškastose žemėse rastos 4 keramikos indų (sienelės pakraštėlio, priedugnio ir dugnelio) šukės. Tame pačiame perkastame sluoksnyje rastas odinio bato padas. 1,9–2,2 m gylyje – stiklinio butelio dugnas, stiklinio indo šukė ir specialios paskirties (?) keramikos dirbinio dalis. Galima daryti prielaidą, kad radiniai atsidūrė šiame sluoksnyje ankstesnio perkasimo metu. Palei tranšėjos PR pakraštį, 1,9 m gylyje išlikęs siauras 10–30 cm storio neperkastas dirvožemio ruožas. PR pjūvio sienoje, 1,9–2,5 m gylyje rastos 4 keramikos indų (dugnelio, pakraštėlio ir priedugnio) šukės. Palei pjūvio dugną, 2,4–2,5 m gylyje rastos 3 keramikos indų (sienelės,

0 5 cm

4 pav. Vasario16-osios gatvėje, prieduobėje 5 (23) rasta žiesto indo dalis. D. Petrulio nuotr.

Fig. 4. Part of a hand thrown pottery vessel found in access pit 5 (23) on Vasario 16–osios Street.

0 10 cm

5 pav. Vasario16-osios gatvėje prieduobėje 5 (23) rasta porceliano lėkštės dalis (suklijuota), puošta spalvota (raudona, geltona, auksine) glazūra. D. Petrulio nuotr.

Fig. 5. Part of a porcelain plate (glued) decorated with red, yellow, and gold glaze that was found in access pit 5 (23) on Vasario 16–osios Street.

pakraštėlio ir sienelės su dugneliu) šukės. Nuo 2,53 m gylio nustatytas neperkasto šviesėjančio grunto (smėlis su pilkos žemės intarpu) sluoksnis – įžemis. Pjūvio vietoje įgilinta iki 2,57 m nuo esamo žemės paviršiaus. Vilniaus gatvėje nustatytas ankstesnių žemės judinimo metu apardytas XVII–XIX a. pabaigos 1,73 m storio kultūrinio sluoksnio horizontas. Vilniaus gatvėje, prieduobėse 3–8 (51–56) po asfaltu fiksuoti XX a. I pusės akmeninio grindinio fragmentai. Grindinio liekanos nustatytos palei prieduobių kraštus. Pjūvių vietose 3–10 (51–58) kultūrinis sluoksnis neužfiksuotas.

Aušros tako aplinkoje, fiksuotų prieduobių vietose buvo atidengti vandens šuliniai ir įvadų jungtys. Žvalgant šioje atkarpoje atviru būdu kastose tranšėjose bei uždaro prastūmimo būdu rekonstruojamam tinklui kastose prieduobėse fiksuoti 5 prieduobių pjūviai. Aušros tako prieduobių pjūviuose 1–5 (59–63) buvo tik perkasti supiltiniai sluoksniai.

Žvalgymų metu iš viso rasti 63 archeologiniai radiniai. Juos sudarė žiestos keramikos indų šukės, koklių fragmentai, porceliano lėkštės dalis, stiklinių indų šukės, odinio bato padas (4, 5 pav.).

The Field Survey in Šiauliai

In 2017, a field survey (a total of 639.5 m^2) was conducted on Varpo, Vasario 16–osios, P. Višinskio, and Vilniaus Streets and Aušros Path in Šiauliai. 63 wall sections were recorded in the water and sewer line segments under reconstruction. (Fig. 1). A 0.7–1 m thick, 18th–19th-century cultural layer (Fig. 2), 20th-century stone paving, and paving fragments were identified at the locations in Vasario 16–osios Street, a disturbed, 1–1.2 m thick, 17th–early 19th-century cultural layer, 20th-century stone paving, and paving fragments in Varpo Street, a masonry first half of the 20th-century water manifold at site 1 (48) in Vilniaus Street (Fig. 3), a disturbed 1.73 m thick, 17th–19th-century cultural layer at utility trench site 2 in Vilniaus Street, and only mixed fill layers on P. Višinskio Street and Aušros Path. 63 finds were discovered: sherds of hand thrown pottery vessels, stove tiles, and porcelain plates, glass vessel shards, and a leather shoe sole (Figs. 4, 5).